

ONDERNEMEN
met een **UITKERING**
Het kan!

Wat is coöperatief
scharrelondernemerschap?

Wegwijzer

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
INLEIDING	3
1. WAT IS EEN SCHARRELONDERNEMERS COÖPERATIE?	4
VOOR WIE IS HET BEDOELD?	5
WAT LEVERT EEN SCHARRELONDERNEMERSCOÖPERATIE OP?	6
SOCIAL RETURN	6
FINANCIAL RETURN	6
PRAKTIJKVOORBEELD 1: COÖPERATIE DE VRIJE UITLOOP, BREDA	7
KORTE BESCHRIJVING	7
DOELSTELLING	7
RESULTATEN TOT NU TOE (BEGIN 2015)	8
PRAKTIJKVOORBEELD 2: LUCAS COMMUNITY, AMSTERDAM	9
KORTE BESCHRIJVING	9
DOELSTELLING	9
2. WAT ZIJN DE KENMERKEN VAN EEN ‘SCHARREL ONDERNEMERS COÖPERATIE’	11
DE COÖPERATIE	11
DE VOORDELEN	12
DE NADELEN	12
PARTTIME ONDERNEMEN	12
RECHTEN EN PLICHTEN	13
DIENSTEN EN PRODUCTEN	13
ORGANISATIE & LIDMAATSCHAP	14
VERDIENMODEL & ADMINISTRATIE	15
INDIVIDUELE ADMINISTRATIE	15
RUIMTE EN LOCATIE	16
(START)KAPITAAL	17
ONTWIKKELING EN BEGELEIDING LEDEN	17
DE ROL VAN DE GEMEENTE	19
INTEGRATIE OF INNOVATIE?	19
PART-TIME ONDERNEMERSCHAP	19
WERKEN EN ONDERNEMEN – HYBRIDE VORMEN GELEID DOOR DE PRAKTIJK	20
REGELLUWE ZONE	20

Inleiding

In Nederland waren er eind 2014 377.000 mensen met een bijstandsuitkering, zo becijferde het CBS .

Met de toegenomen werkloosheid is het aantal mensen met een bijstandsuitkering de laatste tijd gegroeid. Bovendien heeft een steeds groter aantal mensen langdurig een uitkering. Veel bijstandontvangers verblijven lang in een uitkerings situatie. In 2014 hadden bijna 320 duizend mensen al minstens een jaar een bijstandsuitkering, ruim 60 duizend meer dan in 2008.

Gemeentes hebben hoge doelstellingen om werkloosheid terug te dringen, maar slechts zelden worden de hoge ambities behaald.

De focus van uitstroom vanuit een uitkering ligt op dit moment vooral op fulltime werk in loondienst of fulltime ondernemen. Maar wat als dit te hoog gegrepen is of simpelweg niet aansluit bij iemands mogelijkheden? Denk dan eens out of the box. Parttime ondernemen binnen een coöperatie, waarbij de leden elkaar versterken en samen hun bedrijf(jes) opbouwen, is zo'n creatieve win-win oplossing. Aan de hand van twee cases - scharrelondernemerscoöperatie De Vrije Uitloop in Breda en bewonerscoöperatie Lucas Community in Amsterdam - ontrafelen we wat erbij komt kijken om samen met elkaar parttime te gaan ondernemen in een coöperatie. We bespreken de context op zowel maatschappelijk, beleidsmatig, financieel als fiscaal vlak en geven handvaten om daadwerkelijk aan de slag te gaan.

Deze wegwijzer is samengesteld in het kader van het project 'Sociale Lab voor coöperatief scharrelondernemerschap', welke tot stand is gekomen met financiering van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid¹.

De wegwijzer is in de eerste instantie bedoeld voor initiatiefnemers van een scharrel coöperatie, maar ook gemeentelijke instanties (zie het hoofdstuk 'rol van de gemeente') en ondersteunende organisaties kunnen hun licht opdoen.

Deze wegwijzer is gebaseerd op de kennis en ervaringen bijeengebracht in twee broedplaatsen, waar men in de praktijk bezig is met ondernemen in een coöperatie. Het geeft een aanzet tot het vastleggen van kennis en ervaringen rondom dit onderwerp. Dit document wordt verfijnd en aangevuld op basis van ervaringen die de komende periode in vier broedplaatsen worden opgedaan.

¹ De algemene doelstelling van het project, uitgevoerd door Tientjes Academie en Cordaid, is als volgt: Het op landelijk niveau ontsluiten van kennis, ervaringen en concrete handreikingen over het innovatieve concept van coöperatief scharrelondernemerschap door middel van het opzetten van een nationaal *Social Lab*, een kennishub, voor coöperatief scharrelondernemerschap in Nederland. Coöperatief scharrelondernemerschap is een mogelijke weg om participatie en ondernemerschap van mensen met een bijstandsuitkering te stimuleren en daarmee armoede onder hen te verminderen.

1. Wat is een scharrelondernemers coöperatie?

Nederland is aan het veranderen. Aan alle kanten merken we dat de rek uit de verzorgingsstaat is en dat het systeem dat de afgelopen tientallen jaren is opgebouwd, zucht en kraakt. Nederland kantelt. Van een centraal aangestuurde top-down samenleving gaan we naar een meer plat georganiseerde samenleving met initiatieven van onderop. We zijn in transitie van een oude naar een nieuwe economie. De focus van burgers verschuift van systeem- naar leefwereld, waarbij mensen zich bottom up organiseren in netwerken en gemeenschappen om met elkaar aan hun behoeftes (aan zorg, arbeid, wonen, energie) te voldoen. Tot nu toe zijn het vooral de hoogopgeleide goed geïnformeerde burgers die zich organiseren, maar langzaam komt ook daar verandering in. Het ontstaan van coöperatieve scharrelondernemingen is daar een voorbeeld van².

Een scharrelondernemerscoöperatie is een oplossing voor mensen die vanuit een bijstandsuitkering willen ondernemen, maar voor wie de stap om op eigen kracht een full time onderneming te starten te groot is. Bij coöperatief scharrel ondernemen gaan mensen parttime met behoud van uitkering aan de slag om hun eigen bedrijfje op te bouwen onder de vleugels van een coöperatie. Zij versterken elkaar en vangen samen tegenslagen op. De deelnemers richten zich op datgene waar ze goed in zijn, de coöperatie helpt hen met overkoepelende zaken als administratie, inkoop en huisvesting. Doordat de ondernemers een deel van hun omzet in een spaarpot doen en onkosten kunnen declareren, neemt hun bestedingsruimte (of koopkracht) voorzichtig toe. Daarnaast neemt hun sociale armoede af: mensen raken uit een sociaal isolement, krijgen contacten, komen vaker buitenshuis. Ze doen weer mee aan het arbeidsproces. Hun zelfvertrouwen en eigenwaarde nemen toe.

Een coöperatie is een speciale soort vereniging die overeenkomsten aangaat met en voor haar leden. Een **scharrelondernemers coöperatie**³ is een sociaal bedrijf waarbij binnen een regelluwe zone mensen met behoud van hun (bijstands)uitkering in gezamenlijkheid hun eigen parttime bedrijf kunnen opzetten en voeren.

Hierbij zijn de volgende zaken van belang:

1) *Heeft primair een maatschappelijke missie: impact first!*

De scharrelondernemerscoöperatie vormt een veilige omgeving waarbinnen mensen die een steuntje in de rug nodig hebben, hun eigen bedrijf kunnen vormgeven. Daarmee ontwikkelen de coöperatielieden zich op zowel persoonlijk als professioneel vlak, doen ze weer mee in de samenleving en geven steun aan elkaar.

2) *Realiseert die missie als zelfstandige onderneming die diensten en/of producten levert*

² Voor meer achtergrondinformatie hierover, zie bijlage 1.

³ De beschrijving is gebaseerd op het model in Breda, maar kan naar eigen inzicht worden aangepast aan de lokale situatie

De scharrelondernemers hebben onder de vleugels van de coöperatie uiteenlopende bedrijven, waarmee ze omzet genereren. Daarbij is het mogelijk dat een scharrelondernemer meerdere bedrijfsactiviteiten heeft.

3) Is financieel zelfvoorzienend en dus beperkt of onafhankelijk van giften of subsidies

De coöperatie is ingeschreven bij de KvK. Deze factureert aan de klanten. De scharrelondernemers dragen een percentage van hun inkomsten af aan de coöperatie. De coöperatieleden behouden hun uitkering, mogen onkosten declareren en sparen een deel van de omzet voor investering in hun bedrijf en zichzelf. Het is de bedoeling dat de coöperatie na de (investering in de) opstartfase, op eigen kracht draait.

4) Bundelt krachten: je doet het samen met elkaar

Lid worden van de coöperatie betekent dat je je committeert aan de missie van de coöperatie. De leden steunen elkaar en maken in gezamenlijkheid beslissingen over de gang van zaken. Door diensten en producten bijeen te brengen en verbinden, kunnen grotere klussen samen worden aangenomen en de individuele bedrijven worden versterkt.

Voor wie is het bedoeld?

Ondernemen in een sociale coöperatie is bedoeld voor ondernemende mensen, die niet in hun eentje willen of kunnen ondernemen. Dit kunnen mensen zijn die (net) niet in aanmerking komen voor bijvoorbeeld BBZ⁴, maar wel de drive hebben om iets te gaan doen.

Vaak betreft het mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt die werk willen maken van hun passie en talent en zodoende vanuit de (bijstands)uitkering kunnen en willen ondernemen in gezamenlijkheid. Het kunnen echter ook NUG⁵-ers zijn.

Ik zit in de bijstand. Kan ik coöperatieve scharrelondernemer worden?

- * Ik heb een idee/meerdere ideeën voor een product of dienst waar ik warm van word
- * Ik denk dat ik met dat idee/die ideeën geld zou kunnen verdienen
- * Ik wil het niet alleen doen
- * Ik wil met anderen samenwerken
- * Ik kan hulp gebruiken bij het opzetten van een bedrijf
- * Ik zal het als een opluchting ervaren als een coöperatie de administratie doet
- * Ik wil ertoe doen
- * Ik wil ervoor gaan!

Scoor je minimaal 6 van de 8? Go!

⁴ Bijzondere Bijstand Zelfstandigen

⁵ Niet Uitkeringsgerechtigden

Wat levert een scharrelondernemerscoöperatie op?

Social return

** Op persoonlijk vlak levert dit het volgende op voor de deelnemers:*

- Participatie in de maatschappij: niet langer aan de zijlijn staan, maar weer meedoen en ertoe doen;
- Persoonlijke ontwikkeling & groei in ondernemerschap;
- Weer meedoen in het werkproces;
- Professionele ontwikkeling in het eigen vak en daarbuiten;
- Opbouwen van een netwerk als basis voor verdere groei;
- Meer zelfstandigheid: het heft in eigen hand nemen en zelf aan het stuur staan van de eigen ontwikkeling;
- Mogelijke uitstroom uit de uitkering;
- Betere psychische gesteldheid: minder (fysieke en psychische) klachten en lagere dokterskosten.

** Voor de maatschappij levert dit het volgende op:*

- De coöperatie biedt (laagdrempelige) diensten en producten aan onder andere aan mensen met lage inkomens
- Middels de coöperatie doen de deelnemers iets terug voor de maatschappij (tegenprestatie);
- De coöperatie leden fungeren als positief voorbeeld voor anderen in dezelfde situatie;
- De coöperatie leden delen hun kennis met anderen;
- Uitstraling van het innovatieve concept van de coöperatie voor de stad als koploper in het faciliteren van de participatiemaatschappij op lokaal niveau.

Financial return

* De deelnemers ondernemen met behoud van uitkering binnen de coöperatie. Ze zullen een deel van hun uitkering terugverdienen vanuit de omzet die hun bedrijfjes maken. Voor het deel dat terugbetaald zal worden, levert dit schadelastbeperking op voor de gemeente.

* Een aantal van de deelnemers zal op termijn uitstromen uit de bijstand, met schadelastbeperking voor de gemeente als gevolg.

* Het streven is dat de coöperaties op termijn zelfstandig gaat functioneren op basis van de door de ondernemers gemaakte omzet: dankzij het verdienmodel is het na de opstartfase een subsidieonafhankelijk duurzaam concept.

Praktijkvoorbeeld 1: Coöperatie De Vrije Uitloop, Breda

Korte beschrijving

In 2013 startte in Breda de eerste Nederlandse coöperatie voor scharrelondernemers: Coöperatie De Vrije Uitloop U.A. In deze coöperatie ondernemen een aantal scharrelondernemers vanuit hun eigen passie en talent. Zij zetten onder de vleugels van de coöperatie een eigen bedrijfje op, bijvoorbeeld als zelfstandig websitebouwer, meubelmaker, fotograaf, hovenier of coach. Dit doen ze met behoud van hun bijstandsuitkering. De gemeente heeft hiervoor toestemming gegeven door het instellen van een 'regelluwe zone'. Dit betekent dat de mensen de coöperatie mogen beschouwen als hun reïntegratietraject. Ze mogen zich dus volledig gaan richten op het vorm geven van hun eigen onderneming onder de vleugels van de coöperatie. Ze zijn vrijgesteld van activiteiten die gericht zijn op het verkrijgen van werk in loondienst.

De leden steunen elkaar in het opzetten van hun bedrijfjes en komen wekelijks bij elkaar in het pand dat ze voor een maatschappelijke bijdrage ter beschikking hebben gekregen van woningbouwvereniging Laurentius wonen. Dan wisselen ze uit, bespreken hun eigen bedrijfjes en het reilen en zeilen van de coöperatie en volgen trainingen en cursussen die zo mogelijk door de eigen leden gegeven worden. Opdrachten en klussen worden door de coöperatie aangenomen en vervolgens uitgevoerd door een van de (of meerdere) leden. Wat er overblijft van de omzet, na aftrek van kosten, een percentage voor de gezamenlijke opleidingspot en een reservering voor het functioneren van de coöperatie, gaat in het spaarpotje van de ondernemer. Dit is de zogenaamde thermometer. Komt deze winst boven de € 500,- dan stroomt er geld terug naar de uitkerende instantie ATEA. Vanuit het spaarpotje mag de ondernemer investeren in zichzelf en hun bedrijf. De leden kunnen zich richten zo op het opbouwen van hun bedrijf, terwijl de coöperatie verantwoordelijk is voor de administratie, logistiek, inkoop en huisvesting.

Doelstelling

Het doel van de coöperatie is om de deelnemers, die een bijstandsuitkering hebben, de mogelijkheid te bieden om vanuit hun passie met hun aanwezige kennis, vaardigheden en kwaliteiten onder de vleugels van een coöperatie een deel van hun uitkering zelf te verdienen door gezamenlijk ondernemerschap. Zonder de verplichting om op een bepaald moment volledig uitkeringsonafhankelijk te zijn, maar wel met de inspanningsverplichting om een bedrijf op te zetten en runnen. De scharrelondernemers vergroten zo hun ondernemersvaardigheden en werken met en voor elkaar aan persoonlijke groei en ontwikkeling. Hiermee kunnen de leden kennis en ervaring op doen om hun passie vorm te geven: ondernemen. Daarnaast zijn doelstellingen van de coöperatie actief te participeren in de maatschappij door laagdrempelige producten en diensten aan te bieden (met name ook voor mensen met een kleine portemonnee) en voor de leden om op termijn een (deel)inkomen uit hun eigen onderneming te halen.

Voor meer informatie, zie de website: www.devrijeuitloop.nl

Resultaten tot nu toe (begin 2015)

- Van de originele 13 potentiële deelnemers aan de coöperatie, zijn drie mensen niet begonnen. Deze drie mensen hebben net voor de start van de coöperatie een baan gevonden. Van de starters is inmiddels één persoon uitgestroomd. Zij verdient nu als zelfstandige een eigen inkomen en heeft haar uitkering opgezegd.
- Er zijn gedurende het jaar zes nieuwe leden toegetreden tot De Vrije Uitloop en er zijn 5 aspirant-leden die via de klantmanagers van de Sociale Dienst van de gemeente Breda bij De Vrije Uitloop terecht zijn gekomen. Zij onderzoeken de mogelijkheid om in de loop van 2015 lid te worden.
- Met de coöperatieleden gaat het op sociaal vlak veel beter: ze komen onder de mensen, worden weer creatief en hervinden een doel in hun leven. De deelnemers geven zelf aan zich sterker te voelen, meer gewaardeerd.
- Er wordt door de vijftien coöperatieleden zelf omzet gegenereerd, vooral met tuinonderhoud, dtp-werk, het geven van trainingen en naaiwerkzaamheden. De omzet in het eerste jaar is bescheiden en heeft er nog niet voor gezorgd dat een deel van de uitkeringen terug kon worden betaald. Het succes zit in het feit dat deze mensen van geen professionele activiteit naar professionele activiteit met omzet zijn gegroeid.
- Over het eerste half jaar van 2015 hebben 5 scharrelondernemers EUR 3200 terug betaald aan de Gemeente Breda
- De gemeente Breda heeft recent samen met de initiatiefnemers/deelnemers van de coöperatie een evaluatie uitgevoerd. Op basis van het positieve evaluatiegesprek heeft de gemeente besloten de 'regelluwe zone' voort te zetten, voorlopig voor nog twee jaar.
- De coöperatieleden zijn blij met het feit dat ze onkosten mogen declareren en sparen voor hun individuele ontwikkeling. Tot op heden hebben de leden hierbij prioriteit gegeven aan het investeren in hun bedrijfje. Ze geven aan in de toekomst zich meer te willen richten op training en opleiding. Daarnaast zouden zij graag zien dat de mogelijkheden om bij te verdienen verruimd worden, waardoor ze er financieel op vooruit gaan per maand.

De ondernemers zijn blij met deze ontwikkelingen, zo verwoordt coöperatie lid Marije: "Dankzij de coöperatie kan ik investeren in mijzelf in plaats van te bezuinigen op eten." En: "In de bijstand mag je niets, die houdt je klein. Bij de scharrels mag je je vleugels uitslaan en een deel van de winst weer investeren."

"Door een burn-out kwam ik thuis te zitten. Ik heb alles geprobeerd om aan het werk te komen, maar mijn lijf wilde niet. Zo kwam ik in de bijstand. Ik wist niet hoe het verder moest, ik had de moed opgegeven. Door de coöperatie ontdekte ik dat het anders kan. Doen waar mijn hart ligt, in mijn eigen tempo, en samen met anderen. In m'n eentje had ik dit nooit gedaan, maar binnen de coöperatie grijp ik de kans om te ondernemen met beide handen aan."

Monique, lid coöperatie De Vrije Uitloop

Praktijkvoorbeeld 2: Lucas Community, Amsterdam

Korte beschrijving

De Lucas Community is een wijkcoöperatie van bewOndernemers in Osdorp. BewOndernemers zijn ondernemende bewoners die hun wijk bewonderen en een bijdrage willen leveren aan hun buurt. Ze beogen geen winst maar ze proberen hun activiteiten en diensten kostendekkend te draaien.

Door de inzet van bewonersbudgetten zijn in de afgelopen jaren veel bewoners actief geworden. Nu er minder geld beschikbaar is voor bewonersinitiatieven hebben de bewoners uit de buurt ervoor gekozen hun activiteiten en projecten zelfstandig voort te zetten in de vorm van een zelfvoorzienende wijkcoöperatie (Lucas Community). De aanpak van de Lucas Community berust op een koppeling van bewonersbetrokkenheid aan sociaal ondernemerschap. De actieve bewoners/vrijwilligers werken samen met de bewOndernemers om de vraag uit de wijk op een betaalbare manier te bedienen.

De Lucas Community is gevestigd in de voormalige basisschool de Lucasschool. Dit markante en monumentale pand stond al ruim drie jaar grotendeels leeg. Het pand is na het asbestvrij maken in verwaarloosde staat achtergebleven. Het effect van dit pand op de directe omgeving, waar de stedelijke ontwikkeling abrupt beëindigd is, was erg slecht. Met de beschikbare middelen van Stichting Doen en de vrijwillige inzet van de buurtbewoners is het pand grotendeels opgeknapt en is de tuin veranderd in een ecologische oase van rust in de wijk.

De Lucas Community is heel plat georganiseerd. Er is een kernteam dat aangesteld is door de BeWondernemers en vrijwilligers. Zij zijn het primaire aanspreekpunt. Beslissingen worden met een tweederde meerderheid genomen. De Lucas Community is een Coöperatieve vereniging met daaronder de BeWondernemers die in allerlei verschillende rechtsvormen georganiseerd zijn, variërend stichting, vereniging en eenmanszaken. De Lucas Community wijkcoöperatie bestaat onder andere uit de volgende Bewondernemingen: Klusserscoöperatie Vakman uit de Buurt, Solidariteitswinkel, Lucafé, zorgcoöperatie Lucas Zorg en Fietsverkoop en – reparatie.

Doelstelling

De Lucas Community zet zich primair in om buurtbewoners de mogelijkheid te bieden zichzelf en hun leefomgeving te ontwikkelen. Middelen die de wijk instromen moeten zoveel mogelijk ten goede komen aan de bewoners en ondernemers in de wijk. Buurtbeheer, groenonderhoud, toezicht en veiligheid moet zoveel mogelijk door buurtbewoners zelf uitgevoerd worden. Uitgangspunt van de Lucas Community is de wijk economie zo te verstevigen dat deze zelf werkgelegenheid, stages en meer ondernemerschap ontwikkelt.

De bewOnderneming voldoet aan de volgende principes:

...Onafhankelijk en zelfvoorzienend

...Geïnitieerd door bewoners, is bezit van bewoners en wordt bestuurd door bewoners

...Is gericht op samenwerking met andere bewonersinitiatieven binnen de community

...Maakt optimaal en zo efficiënt mogelijk gebruik van de gemeenschapsmiddelen

...De diensten zijn gericht op vraag uit de wijk

...Als een bewOndernemer over gaat naar commercieel ondernemen dan wordt een deel van de winst afgestaan voor de community. Met dat geld kunnen startende bewOndernemers gestimuleerd worden.

Voor meer informatie, zie de website: www.lucascommunity.nl

2. Wat zijn de kenmerken van een 'scharrelondernemerscoöperatie'?

De coöperatie

Een coöperatie is een organisatievorm, die overeenkomsten aangaat *met* en *voor* haar leden.

- De leden maken de dienst uit: de Algemene Ledenvergadering.
- Er is een bestuur, eventueel een Raad van Commissarissen/Advies/Toezicht
- Er zijn statuten en mogelijk een huishoudelijk reglement

Volgens de wet:

- is een coöperatie een vereniging;
- vereniging exploiteert een bedrijf;
- voorziet in 'bepaalde stoffelijke behoeften' van de leden;
- En sluit daartoe overeenkomsten af met die leden.

De coöperatie is het een zelfstandige rechtspersoon

- Verplicht om je in te schrijven in het handelsregister
- heeft 'rechtspersoonlijkheid', mag dus overeenkomsten aangaan
- kan failliet gaan
- Leden zijn Wettelijk Aansprakelijk (W.A.), Beperkt Aansprakelijk (B.A.) maar meestal Uitgesloten van Aansprakelijkheid (U.A.) bij faillissement

Principes van een coöperatie:

- Geheel is meer dan de som der delen (anders dan bijvoorbeeld een maatschap van ZZP-ers)
- Gelijkwaardigheid van de leden, elke stem telt
- Zelfbesturing (leden vormen het bestuur)
- Winst van de coöperatie vloeit terug naar de leden die allemaal eigenaar zijn, tenzij je met elkaar andere afspraken maakt.

De zeven coöperatieve principes volgens de International Co-operative Alliance (ICA):

1. Vrijwillig en open lidmaatschap
2. Democratische controle door de leden
3. Economische participatie door de leden
4. Autonomie en onafhankelijkheid
5. Onderwijs, vorming en informatieverstrekking
6. Samenwerking tussen coöperaties
7. Aandacht voor de gemeenschap

De voordelen

- Gezamenlijk sta je sterker: er is altijd een collega die je kan helpen en samen kun je grotere projecten doen
- Er zijn schaalvoordelen te behalen en je kunt kosten delen
- Er is vrijheid/flexibiliteit bij de vormgeving van de statuten.
- Winst van de coöperatie kan⁶ uitgekeerd worden aan de leden, (of certificaten of aandelen)
- Het toe- en uittreden van leden is eenvoudig
- Mogelijkheid tot uitsluiten van privé aansprakelijkheid van de deelnemers
- Geen vennootschap- en dividendbelasting
- Duurzame bedrijfsvoering: de leden eigenaar zijn van de coöperatie, betrokken houding
- Gemeenschappelijk belang houdt de balans en dus de organisatie in stand

De nadelen

- Democratisch besturingsproces kan stroperig zijn
- Zoveel leden, zoveel meningen
- Individueel belang van de leden ten opzichte van het gemeenschappelijk belang
- 'vermogen in de dode hand' (niet kunnen beschikken over het vermogen behalve bij opheffing)
- Door gedeeld eigendom, kan vermogen niet optimaal efficiënt beheerd
- Verplichting tot opstellen van jaarstukken

Parttime ondernemen

Voor mensen die langdurig moeten rondkomen van een bijstandsuitkering en bovendien een grote afstand hebben tot de arbeidsmarkt, is het zeker in de huidige economische tijden zeer moeilijk om (weer) een duurzame plek op de arbeidsmarkt te bemachtigen. Voor degenen die de interesse en de vaardigheden hebben om dit via ondernemerschap te doen, zijn de mogelijkheden nog beperkter. Zij moeten meestal kiezen: óf volledig zonder uitkering verder (bijvoorbeeld via de BBZ-regeling) óf de uitkering behouden en hun ambities terzijde schuiven. Tot nu toe is het in Nederland wel mogelijk om vanuit de bijstand parttime te gaan werken in dienstverband, maar niet om parttime te gaan ondernemen. Een deel van de mensen dat wil en kan ondernemen vanuit de uitkering, zal er echter niet altijd in slagen dit voor de volle 100% te doen. Zij kunnen vaak niet direct vanuit de bijstand als fulltime ondernemer aan de slag. Deze mensen zouden echter wel in gezamenlijkheid en voor een deel van hun tijd parttime kunnen ondernemen vanuit een coöperatie voor scharrelondernemers.

⁶ Niet in het geval van uitkeringsgerechtigden in een scharrel onderneming. Wel voor bijv NUG-ers

Rechten en plichten

Als je afhankelijk bent van een bijstandsuitkering, mag je jezelf niet inschrijven in de Kamer van Koophandel. Er is een sollicitatieplicht en je kunt worden opgeroepen voor activiteiten van de plaatselijke sociale dienst. In een coöperatie voor scharrelondernemers komen we met de gemeente overeen dat de deelnemers van een aantal van die regels vrijgesteld wordt. Zo schrijft de coöperatie zich in in de Kamer van Koophandel en gaan de leden als bijstandsgerechtigden ondernemen onder de vlag van de coöperatie. Ze worden vrijgesteld van sollicitatieplicht en deelname aan allerlei activiteiten.

De coöperatie opereert in een regelluwe zone. Zie het onderdeel 'regelluwe zone' in deze wegwijzer. Aanvullend is het zo dat leden het recht houden op kwijtschelding van gemeentelijke belastingen, langdurigheidstoeslag, deelname aan collectieve ziektekostenverzekering, een stadspas en bijzondere bijstand (indien van toepassing).

Door deelname verplicht de scharrelondernemer zich ertoe een transparante boekhouding te voeren en zich in te zetten voor de coöperatie en hun onderneming. Jaarlijks een trajectplan met de klantmanager te spreken over de voortgang van het bedrijf en congruentie met het trajectplan en tot slot een minimale gemiddelde omzet van (bijvoorbeeld) 100 euro per maand te gaan behalen (na 6 maanden).

Diensten en producten

Scharrelondernemers zijn er in alle soorten en maten. De dienst of product is aan de ene kant afhankelijk van het talent/interesse/ervaring van de scharrelondernemer en aan de andere kant de behoefte die er is in de markt. Er moet immers omzet worden gemaakt. Aangezien bij een scharrelondernemerscoöperatie iedereen een eigen bedrijf opbouwt onder de vleugels van de coöperatie, kan er een veelkleurig palet aan diensten en producten worden aangeboden. Wel is het zo dat het toegevoegde waarde heeft wanneer er ondernemers binnen de coöperatie zijn die een link hebben met elkaar. Op die manier kunnen er gezamenlijk grotere projecten worden uitgevoerd die voordeel bieden voor meerdere leden.

Uitgangspunt is dat ieder zijn eigen onderneming vorm kan geven, tenzij het in strijd is met de wet en of met de algemeen geldende normen en waarden.

Diensten en producten worden marktconform aangeboden. Daarbij wordt een uitzondering gemaakt voor mensen met een Breda-pas, voedselbankkaart of anderszins aantoonbare armoede-indicatie.

Organisatie & lidmaatschap

De Vrije Uitloop is een coöperatie met uitgesloten aansprakelijkheid. Er zijn statuten en een huishoudelijk reglement. In dit laatste staan belangrijke zaken die aan mogelijke veranderingen (door de jaren heen) onderhevig kunnen zijn. Het huishoudelijk reglement van de Vrije Uitloop is opgenomen in de bijlagen.

De coöperatieleden komen wekelijks bij elkaar om lopende zaken en persoonlijke issues te bespreken. De beslissingen over het reilen en zeilen van de coöperatie worden in gezamenlijkheid genomen door de Algemene Ledenvergadering. Daarmee heeft het bestuur een beperkte, administratieve rol.

Enkele malen per jaar is er Algemene Ledenvergadering, waarop organisatorische besluiten worden besproken en genomen.

Persoonlijke begeleiding van de leden, wordt zoveel mogelijk onderling geregeld, door gebruik te maken van de aanwezige expertise en het netwerk om de coöperatie heen. De administratie wordt gevoerd door een kundige vrijwilliger en de jaarstukken worden opgemaakt door een erkend accountant.

Een potentieel nieuw lid komt kennis maken in de wekelijkse vergadering en krijgt dan een persoonlijke intake: dit om zijn/haar plan te verkennen, de spelregels duidelijk te maken en uit te wisselen over de verwachtingen wederzijds. Bij een wederzijds positieve conclusie van het gesprek, start vervolgens een proefperiode (snuffeltijd) van maximaal 3 maanden, om elkaar beter te leren kennen. Tijdens die periode wordt gezamenlijk in de wekelijkse vergadering besloten of het nieuwe lid kan toetreden, of er een match is met elkaar.

Sommige mensen komen in deze periode om echt te verkennen of scharrelondernemen iets is voor hem/haar, anderen komen omdat ze al een plan hebben en al met de uitkeringsinstantie ATEA in gesprek zijn over de mogelijkheden.

In ieder geval zal er te allen tijde naast kennismaken met elkaar een gesprek met de klantmanager moeten plaatsvinden om toestemming te krijgen. Dit betekent dat het trajectplan dat samen met ATEA is opgesteld, wordt ondertekend. De scharrelondernemer krijgt daarmee voor een jaar toestemming aan de coöperatie deel te nemen. Dit omdat het trajectplan elk jaar geëvalueerd wordt en aangepast kan worden aan nieuwe (persoonlijke en financiële) doelen.

Op het moment dat het trajectplan getekend is, krijgt het nieuwe lid een administratieve "thermometer" en kan aan de slag. Dit kan binnen de proefperiode al het geval zijn. Mochten het aspirant lid na die tijd toch geen lid worden, dan wordt eventuele omzet naar ATEA overgemaakt en wordt het trajectplan ontbonden. In Breda is dat tot op heden nog niet gebeurd.

Vanaf het moment dat er een thermometer is, kan een scharrelondernemer omzet gaan maken. Een voorschot krijgen (rood staan in je thermometer) kan echter pas als het nieuwe lid daadwerkelijk toegetreden is. Vanaf dat moment is het mogelijk om een voorschot van € 250 te krijgen als voorinvestering. Dit komt verder ter sprake onder het kopje 'verdienmodel en administratie'.

Verdienmodel & administratie

De coöperatie is een bedrijf dat omzet maakt. De totale gelden die de scharrelondernemers omzetten komen binnen op de rekening van de coöperatie. De coöperatie heeft daarnaast wellicht ook eigen inkomsten, zoals geld dat ontvangen wordt voor bezoeken van geïnteresseerden, presentaties die verzorgd worden ed. Daartegenover staat dat de coöperatie kosten heeft, zoals huur, g/w/l, schoonmaakkosten, kosten voor de algehele administratie en de jaarstukken en kosten voor eventuele begeleiding.

Mensen met een bijstandsuitkering mogen niet bijverdienen. Daarom zijn er met de gemeente afspraken hierover gemaakt. Deze zijn nog steeds in ontwikkeling, maar zien er op het moment als volgt uit:

- De scharrelondernemer maakt omzet en deze komt in de thermometer: bruto omzet.
- Hiervan gaan de bedrijfskosten af: wat overblijft heet bruto marge.
- Van de bruto marge stroomt 30% naar de coöperatie: hiermee wordt de voortgang van de coöperatie gewaarborgd (voor de vaste kosten als huur-, g/w/l, schoonmaak, administratie en jaarstukken).
- In de thermometer blijft altijd een bedrag van € 500,-.
- Van het bedrag boven de € 500,- stroomt 10% naar de gezamenlijke opleidingspot: hiermee spaart iedereen samen, zodat de leden in zichzelf kunnen investeren, bijvoorbeeld met een opleiding of certificering.
- De rest van het bedrag boven de € 500,- in elke thermometer zit, vloeit twee maal per jaar terug naar uitkeringsinstantie (In Breda is dat ATEA).

De administratie is ingericht op twee niveaus: van de coöperatie in het geheel en van elke scharrelondernemer individueel.

Individuele administratie

Vooraf: een scharrelondernemer mag € 250,- rood staan gedurende drie maanden. Dit gebeurt bijna altijd als een scharrelondernemer net start in verband met voorfinanciering. Dit kan ook gebeuren als een scharrel ondernemer een relatief grote investering wil doen. Om voorfinanciering te krijgen tot 250 euro kan de administratie een akkoord geven. Dit komt niet apart in de vergadering.

De administratie gaat als volgt in zijn werk:

- Elke scharrelondernemer krijgt een code. Bijvoorbeeld initialen + een nummer. MK001
- Elke scharrelondernemer krijgt een administratieve thermometer die vast zit aan die code
- Elke scharrelondernemer mag eigen briefpapier en logo voeren
- De coöperatie heeft eigen logo en gegevens die staan op facturen in de voetnoot
- Een scharrelondernemer gaat zijn haar product of dienst verkopen. Wellicht is daar voorfinanciering voor nodig. Dan schaft de scharrelondernemer de benodigde zaken aan, stelt de administratie hiervan op de hoogte en levert de bonnen in bij de administratie tijdens de wekelijkse vergadering.
- Vervolgens levert de scharrelondernemer de dienst of het product
- Als een scharrelondernemer iets verkoopt, mailt hij/zij hierover naar de administratie en vermeldt: naam, klus, naam klant, datum, prijs
- De administratie maakt een factuur voor de klus (met gebruik eigen logo en naam van de scharrelondernemer) inclusief BTW en stuurt die naar de klant met cc aan de scharrelondernemer
- De administratie houdt bij of en wanneer factuur wordt betaald en geeft dit door aan de scharrelondernemer
- Het bedrag wordt in de thermometer geboekt met de BTW apart vermeld
- Eens per maand wordt de stand van zaken opgemaakt
- Eens per kwartaal wordt de BTW aangifte gedaan. De aangifte gaat over het totale bedrag van de coöperatie én wordt per scharrelondernemer inzichtelijk gemaakt
- In elke thermometer wordt zichtbaar gemaakt hoeveel BTW is betaald als voorbetaling (bonnen) en hoeveel BTW betaald moet worden over de geleverde diensten en/of goederen

Als de scharrel ondernemer eenmaal aan het omzet maken is, mogen aantoonbare bedrijfskosten gedeclareerd worden op dezelfde manier als hierboven beschreven staat. De ondernemer doet zijn inkopen en meldt dit aan de administratie. Hij/zij brengt op de eerstvolgende wekelijkse bijeenkomst zijn bonnen mee, levert die in, krijgt geld en tekent daarvoor. Het is erg belangrijk om het kasboek op orde te houden. Geen bonnen geen geld. Geld = tekenen.

De administratie verwerkt uitbetaalde bonnen in de persoonlijke thermometers, zodat daarin steeds direct inzichtelijk is hoeveel iemands bedrijfskapitaal is.

Ruimte en locatie

Belangrijk is dat er een ruimte is waar de scharrelondernemers wekelijks bijeen kunnen komen. Dat kan gewoon een huiskamer zijn, zeker in het begin. Daarnaast is er wellicht behoefte aan werkplaatsen: afhankelijk van welke voor soort scharrelondernemers er zijn zal die behoefte er meer of minder zijn. Een goede mogelijkheid hiervoor is leegstandsbeheer of het gebruik maken van gemeenschappelijke ruimten.

Ook samenwerking met een lokale woningbouwcorporatie, zoals De Vrije Uitloop doet, behoort tot de mogelijkheden. De Vrije Uitloop is in overleg met de woningbouwcorporatie om een broedplaats te creëren met een aantal ruimten die beschikbaar komen voor een laag tarief voor scharrelondernemers om hun dienst of product te leveren/maken.

Durf te vragen en ga in gesprek met mensen van gemeentelijk vastgoed, de woningbouwcorporaties en wellicht ook anti kraak organisaties. Er zijn vele mogelijkheden en de ervaring is dat als je met een goed plan komt, mensen/bedrijven/organisaties zeer welwillend zijn om samen te werken.

(Start)kapitaal

Een onderneming starten kost geld. Maar dat is juist waar het mensen met een bijstandsuitkering aan ontbreekt.

De gemeente Breda heeft een startsubsidie ter beschikking gesteld van € 24.000,- voor de eerste drie jaren om in te zetten voor voorfinanciering, begeleiding van de leden, kosten voor het pand in de beginfase, administratiekosten en dergelijke. Het streven is echter dat op termijn de coöperatie voldoende omzet maakt om break-even te draaien en dat vanuit de omzet dan ook de lopende kosten worden gedragen. Andere mogelijkheden om startkapitaal te vergaren is via crowdfunding of fondsen.

Daarbij maakt de Vrije Uitloop veel gebruik van samenwerking met lokale bedrijven en sponsors om materiaal te sponsoren (denk aan papier, kopieerkosten, thee/koffie en ga zo maar verder).

Ontwikkeling en begeleiding leden

De leden van de coöperatie kiezen zeer bewust voor deze vorm. Zij zijn op zoek naar en hebben de behoefte om dingen samen te doen. Vaak zijn ze lange tijd eenzaam geweest. Het gezamenlijke van de coöperatie, de wekelijkse bijeenkomst en het gezamenlijke eigenaarschap (wat niet vanzelfsprekend is en niet vanzelf gaat) ondersteunt hen.

Dit is een groeiproces. Er is tijd nodig om elkaar te leren kennen, van elkaar te weten, te leren en te horen wat iedereen wil en de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Goede communicatie is vereist. Een lange adem ook. En vooral een positieve insteek.

Hoe de coöperatie zichzelf in de wereld zet is daarbij ook erg belangrijk. De Vrije Uitloop heeft ervoor gekozen dat ze niet een 'zielig clubje bijstandsmensen die dan maar gaan ondernemen' zijn. Zij zetten zichzelf neer als innovatieve maatschappijvernieuwers zijn die een essentiële rol spelen in de kanteling. Die de participatiemaatschappij daadwerkelijk handen en voeten geven. Dat is een verfrissende en krachtige positie die hen helpt om er samen positief in te staan.

In het algemeen hebben de leden vooral tijd nodig en begeleiding met het maken van een zo eenvoudig mogelijk, wel effectief ondernemersplan, veeleer een stappenplan. Begeleiding in het ondernemerschap, marketing van en communiceren over je dienst/product.

Een aantal mensen heeft meer begeleiding nodig; wekelijks een gesprek om zich aan de stappen te houden. Dit regelt de coöperatie onderling en is essentieel voor mensen om in beweging te komen en vervolgens te blijven.

3. De rol van de gemeente

Op verschillende plaatsen zijn groepen burgers aan de slag met het realiseren van sociale coöperaties. Dat gaat niet vanzelf. Zeker niet voor mensen die voor hun bestaan aangewezen zijn op systemen van sociale zekerheid.

Integratie of innovatie?⁷

Er is nog weinig vastgelegd over het beleid dat gemeenten kunnen voeren ten aanzien van parttime ondernemerschap en al helemaal niet in coöperatieve vorm. Enerzijds is dat lastig: waar kun je als gemeente naar verwijzen of op terugvallen? Anderzijds is het gunstig: de gemeente kan eigen beleidskeuzes maken en eigen voorwaarden ontwikkelen.

Essentieel is daarbij de vraag of initiatieven rond sociale coöperaties gezien worden als een aanvullend instrument om mensen (weer) te integreren in de gangbare arbeidsmarkt of juist een innovatie-instrument in handen van (groepen) burgers die weinig kans maken op de gangbare arbeidsmarkt: integratie of innovatie? Of wellicht innovatieve integratie?

Het mogen bijverdienen in een uitkeringssituatie en de kwestie van concurrentievervalsing en baanverdringing zijn eveneens uitdagingen voor het lokale beleid. Dit geldt ook voor de angst voor fraude; kan je als gemeente vertrouwen schenken of hou je vast aan handhaving, recht- en wetmatigheid? Tenslotte speelt de vraag wie zorg mag of kan dragen voor goede begeleiding. Om deze vraag goed te beantwoorden is een nadere bezinning op ondernemerschap nodig. De opstelling ten aanzien van deze uitdagingen hangen mede af van de vraag hoe een lokale overheid omgaat met regels en wat voor doelen ze stelt.

Omdat het nog niet bestaat is een nieuwe kijk op bestaande regels, normen en waarden nodig, bijvoorbeeld over ondernemerschap, of mensen mogen bijverdienen bij een uitkering en over concurrentievervalsing.

Part-time ondernemerschap⁸

Bij het maken van regels voor het parttime ondernemerschap kunnen de bestaande regels van de overheid als vertrekpunt worden genomen of de levende alledaagse werkelijkheid van betrokken uitkeringsgerechtigden. Het BBZ, het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen, zet in op volledig ondernemerschap en de bijstandswet is vooral gericht op uitstroom via werk in loondienst. Met parttime ondernemerschap ontstaat een kansrijke tussenruimte om een aantal grote uitdagingen aan te pakken zoals:

⁷ Bron: Sociale cooperatie: anders denken en doen, Nicole Estejé, Raf Janssen en Wilma Kuiper, februari 2015

⁸ Bron: Werkwijzer parttime ondernemers, Radar Adviesgroep, oktober 2014

- ontoereikend inkomen uit arbeid aan te vullen;
- besparen op uitkeringen;
(ergo: het aantal uitkeringen neemt niet per definitie af. Het volume van de post bijstandsuitkering wordt kleiner en mogelijk neemt het aantal ook af);
- kansen op volledige uitstroom als zelfstandige of in loondienst te vergroten.

Als het gaat om mensen met een (gedeeltelijke) uitkering laten overheden zich doorgaans leiden door maar één aspect van ondernemerschap: **‘handelen voor eigen rekening en risico’**. Uitkeringsgerechtigden worden geholpen om zo snel mogelijk hun eigen broek op te houden en aan het werk te zijn voor eigen rekening en risico. Niet het volledig begrip van ondernemerschap is leidend, maar de kaders van de participatiewet en het daarin vervatte hoofddoel van economische zelfstandigheid. Maar ondernemerschap omvat veel meer zoals **‘handelen onder eigen verantwoordelijkheid en naar eigen inzicht’**.

Werken en ondernemen – hybride vormen geleid door de praktijk

De ervaring leert dat er gemeenten zijn die binnen de bestaande regels kansen creëren. Zo zijn er gemeenten (1) die kansen op zelf ondernemen even serieus nemen als de kansen op een baan; (2) die actief mogelijkheden zoeken om verdiensten uit de onderneming niet per definitie te korten op de uitkering maar toe te laten dat die verdiensten aangewend worden om te investeren; (3) die thema’s als arbeidsverdringing en concurrentievervalsing niet als standaard afwijzingsgrond nemen maar zich veel meer laten leiden door de werkelijke situatie ter plaatse. Zo kan een goedkoop buurtrestaurant concurrentievervalsing lijken, maar als dit restaurant bezoekers trekt die vanwege de kosten of sfeer nergens anders zullen gaan eten, komt het in een heel ander daglicht te staan.

Parttime ondernemen met behoud van een uitkeringsdeel. Wij zijn ervan overtuigd dat meer onbenut talent kan meedoen in de samenleving als beleid en dienstverlening ook de hybride vormen van werken en ondernemen erkennen en mogelijk maken. Toch moet er nog veel gebeuren om dat mogelijk te maken. Daarvoor zijn kennis en inzicht nodig over de combinaties van ondernemen en werken, maar ook over nieuwe vormen van financieren. En vooral: aanpassingen in onze manier van kijken naar de werkelijkheid. Het BBZ kan in de komende jaren meer mensen laten uitstromen als het ook parttime ondernemen toestaat met behoud van een uitkeringsdeel. Als het het stimuleren van hybride vormen van werkloos zijn en ondernemen ziet als een effectieve manier van activeren en participeren. Als het BBZ erin slaagt dit op te pakken en mogelijk maakt, trekt het mensen uit de grijze economie. En laat het meer talent meedoen in Nederland. Het BBZ kan daarmee weer een voorbeeld zijn in Europa. Dat kan dan een nieuwe best practice worden. Klaas Molenaar, Lector Financial Inclusion and New Entrepreneurship, in: Magazine 10 jaar BBZ, 2014, p. 14

Regelluwe zone

Een coöperatie wordt opgezet vanuit de doelgroep zelf met steun van professionals. De deelnemers krijgen naast persoonlijke begeleiding, gerichte ondersteuning bij het oprichten en runnen van de coöperatie en het opstarten van hun bedrijfjes. De gemeente kan dit proces ondersteunen en faciliteren door een regelluwe zone in te stellen voor deze coöperaties. Binnen de grenzen van de wet is het mogelijk een dergelijke voorziening af te spreken voor een coöperatie. Dit houdt het volgende in:

- Deelnemers krijgen toestemming tot deelname aan een coöperatie;
- Deelname aan een coöperatie geldt als re-integratie of activeringstraject: hiermee is de deelnemer vrijgesteld van andere re-integratie of activeringstrajecten;
- Deelnemers worden – indien van toepassing – vrijgesteld van sollicitatieplicht;
- Deelnemers stellen met de coöperatie en/of klantmanager een trajectplan op waarin zij doelen stellen ten aanzien van hun persoonlijke ontwikkeling en de groei binnen de coöperatie;
- Deelnemers mogen binnen de coöperatie een spaarpotje vullen vanuit hun omzet waarmee ze kunnen investeren in hun eigen (professionele) ontwikkeling;
- Winst die door de coöperatie wordt uitgekeerd aan de leden wordt volledig verrekend met de uitkering;
- Onkosten die de leden maken in het kader van bedrijfsmatige activiteiten van de coöperatie kunnen door hen gedeclareerd worden bij het coöperatief. Deze kosten worden transparant opgenomen in de bedrijfsadministratie van het coöperatief. Deze betalingen worden niet verrekend met de uitkering.